

Sumari

Pròleg.....	5
1. Sota les bombes.....	7
2. La família Salazar.....	11
3. Els Salazar i la música.....	15
4. Lo Castell de Lleida.....	17
5. El Pla de l'Aigua.....	19
6. L'escola Pignatelli.....	21
7. La tia Morena i la gent del barri.....	23
8. La Lleida carrinclona.....	27
9. Els Parranos i els antecedents de l'Aplec del Cargol.....	31
10. La música a la vora del Paquito Abolafio i el mestre Tonet..	35
11. El guixaire decorador i els cursos de formació.....	39
12. Les Borges Blanques i els gitans de l'Urgell.....	43
13. L'estada a la Seu d'Urgell i la muntanya.....	47
14. El servei militar al Sàhara.....	51
15. L'època dels vins. El contacte amb el jovent universitari.....	55
16. La batalla de la droga. El conseller Comas, l'oncle Emilio i el fiscal Mena.....	59
17. L'Associació Cultural Gitana i el Miguel Albero.....	63
18. El congrés gitano a Lleida. Camarón i el Parrita.....	65
19. El problema del centre històric i els africans.....	67
20. Tarradellas i l'oncle Mariano.....	71

21. L'ofici de mediador	73
22. La Fagic i l'Organització Gitana de Catalunya	75
23. Els <i>mercadillos</i> : Torrefarrera i Barris Nord	77
24. Els campaments dels Carbonell	79
25. Un gitano amant de la història i la cultura	83
26. Exposició de la cultura gitana a Perpinyà	87
27. La recuperació del flamenc tradicional català. Manel Ponsa.	91
28. El viatge a Prada de Conflent.....	97
29. La relació amb els polítics.....	101
30. El Pirmi i el Parlament	107
31. Racisme real o de broma.....	109
32. L'ANC i la seva implicació en el procés.....	113
33. A tall de conclusió sense cloure.....	117
Glossari	119
Testimonis del personatge.....	121

Pròleg

Hi ha vides de pel·lícula, i la de l'Antonio Salazar n'és una. Quan em refereixo a ell ho faig afectuosament com *El Gitano* i, quan hi faig referència a alguna altra persona que no l'acaba d'identificar —perquè, certament, de Salazars n'hi ha un bon grapat a casa nostra—, l'anomeno *El Gitano Bo*. Així segur que no el confon ningú.

Qui llegeixi aquesta biografia dinàmica, entenedora i que per a moltes persones servirà per desenterrar molts records de Lleida que, segurament, tenia adormits en un algun racó de la seva memòria, entendre aquest àlies. Perquè la seva existència ha estat intensa, satisfactòria en alguns moments, i dura, duríssima en d'altres.

Fill de la guerra, no es va escapar de les misèries que es van patir després del conflicte, a les quals es van afegir les intrínseques derivades de la seva condició gitana. La seva història són els annals de més de set dècades d'una ciutat, convertint-se —sense saber-ho ni desitjar-ho— en el seu cronista, vivint en primera persona les farres dels carrinclons, la desfeta de l'heroïna entre el jovent de la Mariola o els problemes d'encaix entre els immigrants nouvinguts i els veïns de tota la vida, només per posar tres exemples.

Quan hi havia un maldecap amb el seu col·lectiu, només calia mitja xiulada perquè fes cap i busqués com resoldre-ho de la manera més amistosa possible, a l'estil gitano, fent de mitjancer perquè no s'identifiquen amb les *lleis dels païos* i recorrent als seus contactes polítics i judicials per solucionar qualsevol greuge o malifeta.

Els xiulets encara funcionen i l'Antonio continua fent aquella feina per a la qual sembla que ha nascut: posar pau. No el deixen jubilar, però per sort ell no en té cap ni una de ganes. I nosaltres tampoc.

Josep Ramon RIBÉ

Sota les bombes

—Una altra vegada aquestes bèsties, la pava carregada de bombes... Déu meu, i ara hauré de córrer, amb el pesada que vaig... el xavó (nen) que porto a la panxa se'n ressentirà.

La tia Morena alleugera el pas cap al carrer de Sant Martí. Ben pensat no sap ben bé si ha estat encertada la idea de tornar cap a Lleida. Els feixistes arribaren aviat i havia de vigilar molt: ella havia estat una roja i ara només podia ser una gitana. La Passionària ja li ho havia dit quan la Columna Líster va marxar de Maldà: vindrien els feixistes i havia d'anar amb molt de compte.

Allí, a la vora d'aquell poble i la d'un altre anomenat el Vilet, s'hi havien estat tota la família més de dos anys, ben segurs, lluny del risc del front de la guerra, sense que els faltés de res. Ella, la cuinera principal d'aquells batallons de la columna, tenia tot allò que volgués, i després de cuinar tot el dia, encara li quedava menjar que portava sol·lícita per als gitanets que hi havia ocults per les rodalies del poble perquè no havien volgut anar al front. Cap al fosc sorgien del no-res les figures dels clandestins i acudien a la tia. Ella venia carregada d'aliments per als seus gitanos pròfugs. Ella sola els alimentava d'amagat.

Quan els feixistes van arribar, la Pasionaria i la capitana Luna li oferien anar amb ells a Rússia. Però què hi havia de fer ella, a Rússia? Tenia sis fills i estava prenyada amb un altre per vindre.

—La guerra la hemos perdido, tía Morena, nos tenemos que ir. Venga con nosotros a Rusia. Usted es valiente y puede venir.

—Yo me quedo aquí con mi familia —digué ferma la tia Morena a la Passionària.

—Pues carguen todo lo que quieran —li va dir la coneguda comunista.

Hi havia un magatzem ple de coses requisades: quadres, objectes de valor i tresors de tota mena. Ella no volia res de tot això. Un carro ple de matalassos, i *jallipen* (menjar), sacs de mongetes, arròs, trumfes i oli. Això és el que li faria falta. Els *xavorrós* han de menjar i els *calós* (gitanos) no n'han de fer res, de les requestes de la *xingaripen* (guerra). La gent del poble només necessita cobrir les seves necessitats: *jalar i sobinyar* (menjar i dormir) i no patir el *gil* (fred) que havia fet aquell hivern.

—Unga (sí), unes bones mantes em caldran.

La tia Morena era respectada per tothom, una gitana com ella, forta, valenta i decidida, defensava la seva família amb totes les forces i ara es trobava amb una cosa que no havia previst. Els nacionals també feien la guerra contra la població civil. Els avions passaven cada dia per atemorir la població. “Minar la moral del enemic”, en deien els feixistes, crear una mortaldat impressionant, això era en realitat. A Lleida, tot just començat el conflicte havien bombardejat de manera selectiva els “objectius de guerra”, i havien enderrocat un d'aquests indrets per desmoralitzar la població.

Un col·legi de nens tot sencer, el Liceu Escolar, el col·legi més roig de tots, on s'ensenyava democràcia i llibertat. Hi anaven els nens dels païos que creien en la República. Els del Pla de l'Aigua no hi anaven. Però les *paves* no els deixaven tranquils. Metrallaven tot aquell qui veien pel carrer i deixaven anar tots els *jinyarros* (cagallons) que els sortien de les entranyes. Mort i ruïna per tot arreu. Això era un sofriment.

Després, quan els feixistes van entrar a Lleida el fatídic 3 d'abril de 1938, es van quedar a la riba del costat d'Aragó, mentre no gosaven continuar a l'altra banda. Nou mesos va durar això, fins que van fer el salt a l'altra banda. Aleshores, pocs dies els va costar arribar on

eren els Salazar. Els gitanos no saben de guerres i passen fronteres, no fan nosa als païos i van passar cap a Lleida amb carros i mules. Ara eren a Lleida, i les *paves* alemanyes ja no tiraven res al costat de Lleida, només volaven guaitant i controlant l'enemic. Però la tia Morena no se'n fiava, els havia sentit passar massa vegades, havia vist la mort de molta gent i no sabia de posicions ni d'estratègies.

—Ja sento el soroll esgarrifós... quina *trajata* (por). Ja estic suant, ja em noto... aquest motoret que tinc a dins que fa tic tac a tota fúria, un dia m'agafarà un atac de cor... corre, corre, que vénen aquestes bestioles i m'agafaran al carrer... Ja no em dona temps d'arribar a casa i amagar-me a les quadres. He de buscar un bon recer. Potser a l'església de Sant Martí, allí hi ha una infermeria, plena de ferits, un racó tindran...

”Aquí, a recer de l'entrada de l'església, no em veuran, passen per damunt del carrer de Sant Martí, cap dalt a la Seu Vella. Ja vénen, ja passen, passen, i donen tombs i més tombs, i no s'acaba mai. I tornaran, una i altra vegada. Ella coneixia bé el que era realment una guerra. Ja m'ho deia la Passionària. El perill sempre ve de dalt del cel. Aquests ocellots arriben a tot arreu. Una reguera de bombes que cauen, cadàvers per tot arreu... Sí, certament, la mort sempre arriba des de dalt del cel.

”Ja no puc més, em costa respirar, ja sento els dolors, de què seran, tants dolors? i cada cop més forts... però si ja he trencat aigües, com apreta aquest marrec... *Majari* (Mare de Déu), doneu-me forces! Deixeu-me entrar, doneu-me un raconet per a mi i el meu fill, que vol venir a aquest món de crueltat. Ja va... *xassa xavó* (surt ja, nen) que t'estem esperant. Tu has de néixer enmig de la *xingaripen*, entre *mulós* (difunts) que se'n van. Arribes així d'aquesta manera, la *pava* en té la culpa, calia suplir els morts que deixava. La vida és així: uns es moren, uns altres neixen i el món continua com si res. Un nen nascut entre la mort, al nou nat li direm Antonio. Un altre Salazar ha arribat al Pla de l'Aigua, al carrer del Parque.

”Jo havia pensat que naixeria com Jesucrist, al costat del bestiar, allí on vivim al costat de les quadres del meu *rom* (marit)... i ha hagut de néixer entre *mulós*, la *xingaripen* (guerra) l’ha fet néixer i això és un senyal del cel. Del cel ha vingut la mort i del cel ha vingut la vida. Alegria per a tots els païos i gitanos que vivim aquí a la vora del Castell de Lleida. Avui ha nascut un gitano *latxó* (bo), l’Antonio Salazar Giménez.

I, certament, un pensa que l’Antonio és un home de pau:

—Jo vaig néixer a la primera Universitat de Lleida, a l’església de Sant Martí —diu sempre cofoi l’Antonio i explica el moment en què el va parir la seva mare. Ell està segur que allò el va marcar. Ell és un producte de la guerra, va néixer el 16 d’octubre de 1938, ja cap al final.

Ell havia de contrarestar tanta desolació, per força havia de ser un home de pau. Curiosa circumstància la d’aquest personatge. Sí, efectivament, s’ha passat la vida posant pau.

La família Salazar

Tretze fills va tenir la tia Morena: el Josalón, el Nicanor —que l'anomenaven el *Morau*—, la Maruja, la Pilar, l'Enriqueta, la Tresina, la Mari, l'Antonio, el Rafael, el Santos i el Paquito són els que van restar vius. Dues nenes van morir ben petites i els germans no les van arribar a conèixer o potser no les recorden pel poc temps que van fruir de la vida.

Tota la família Salazar ve de Salamanca. D'allí surten i d'allí va marxar el besavi de l'Antonio cap a Almeria. Les marxades dels gitanos acostumen a ser fugides per alguna *mariven* (mort) o una *xingaripen* entre gitanos. Aleshores marxen cap un altre costat, i per una qüestió d'aquestes va haver de marxar el seu avantpassat. A Almeria hi té un munt de parents. A Arbós, La Garrucha, Palomares i les rodalies.

L'avi Salazar va arribar a Lleida quan el pare de l'Antonio tenia uns vuit anys d'edat. Ell es va instal·lar a les Borges Blanques, però el seu pare quan es va casar es va ubicar a Lleida, al carrer del Parque, on van viure tots els germans Salazar. Aquest carrer està al costat de l'edifici de la Panera, paral·lel amb el carrer Sant Martí i molt a prop del Pla de l'Aigua i la plaça del Dipòsit. És el centre històric, on residien païos i gitanos indistintament.

El seu pare hi tenia dues quadres de mules i era soci en l'activitat amb un paio, el vell Llop.

—*Xasa, xavó, curles, que ve la pava, sinyalem mulós* (fuig, noi, corre, que ve el bombardier, som morts) —així cridava pare de l'Antonio al jove Llop durant la guerra.

L'Antonio sabia mil i una històries dels personatges de la seva infantesa i aquesta la contava sempre que parlava del vell Llop. El jove Llop portava unes mules quan, de sobte, va arribar el bombarder alemany. Les bèsties es van espantar i volien fugir. El jove, inconscient, no les volia perdre, mentre el Salazar pare corria a refugiar-se. La seva vida valia més que totes les mules del món, però el jove Llop potser no havia pensat que podia morir i, massa valent per temptar el destí, les va aguantar a sota d'uns arbres, mentre queia la pluja de projectils.

—Quina *vajin* (sort) que vas tenir, *xavó!* —deia el pare Salazar, i durant tota la vida va representar la gran anècdota de la seva relació amb el soci Llop. Aquella decisió jugant-se la vida i la *vajin* per a poder-ho contar van ser sempre presents en el bagatge dels records d'aquella gent que, junts, van haver de passar aquell patiment.

Així ho explica l'Antonio quan parla del vell Llop, un fet que entre molts altres els va marcar en la seva relació. La relació entranyable dels veïns d'aquell barri porta avui a la nostàlgia, de la qual fa gala tot sovint quan ho recorda.

El vell Llop, el soci del seu pare, fou el pare dels arquitectes Llop, coneguts a Lleida per ser arquitectes que treballaven a l'Ajuntament. El Josep Maria Llop ha estat durant molts anys professor a la Universitat, conegedor del barri i dels seus estadants gitanos, i un dia va cridar l'Antonio perquè anés a fer una xerrada als seus alumnes a Barcelona. El professor Llop es caracteritza per ser un urbanista que contempla molt l'aspecte antropològic de l'urbanisme i portant un gitano de Lleida perquè expliqués les seves coses i poder respondre les qüestions d'aquells neòfits en el món gitano de la gran urbs, va generar una expectació mai vista.

Encara recorden avui la xerrada del Salazar a l'Escola Universitària d'Arquitectura. Els futurs arquitectes, sorpresos amb una visió d'un món estrany i desconegut per a ells, la d'un vell gitano de Lleida, els apareixia davant d'ells amb una altra realitat de la que veuen ells cada dia, la mateixa sensació que anys enrere vaig tenir jo en conèixer-lo. I és que l'Antonio Salazar, anant pel món, àdhuc sense voler, sempre ha fet pedagogia.

T'explica amb naturalitat totes les vivències de la seva família: quan la Pilar es va casar amb un gitano *barbaló* (ric) de Reus que li deien el Tocineta i ells, de seguida, en van fer una cançó: “Tocineta per aquí, tocineta per allà”, diu la vella cançó que cantaven tots els gitanos de Lleida i que l'ha recollit en el cedé de les Rumberes del Garrotan. O quan la seva germana, la més *bambaní* (guapa) de la família, la Teresa, es va casar amb un *pestanyó* (policia), però *sinyela un pestanyó latxó* (és un policia bo), diu ell tot convençut.

Com la seva mare recorria a la família per demanar diners als parents *barbalós*:

—Nen, vés a veure l'oncle Antoni6n i li demanes vint-i-cinc pesetes —deia la tia Morena a l'Antonio.

I corria cap a l'altre cant6 del riu, a vora la plaça dels Murmuradors —el nom oficial era plaça de la Sagrada Família, en sortir de Lleida, per la carretera nacional vella de Barcelona— a fer l'encàrrec de sa mare. Tenia tan sols set anys.

L'oncle era un tractant d'animals, regatejava una pesseta en els tractes, però era solidari amb els necessitats. Deixava diners a tots els gitanos quan tenien una emergència. L'Antonio6n era cosí germà de la tia Morena.

—Vine *acobà* (aquí) té, et *dinyaré* (donaré) quaranta *barós* (duros) que sé que els necessitarà. Li *peneles* (dius) a ta mare que ja me'ls tornarà quan pugui —li contestava l'oncle, sabedor que la tia Morena aprofitava els diners exprimint-los per a les necessitats de la seva família estricta i la de tot el barri.

Aleshores, el fill de l'oncle Antonio6n, el Falanga, que era allí, etzibava al xiquet de la Morena:

—I si em cantes un fandango et *dinyaré* cinc *barós* —li deia perquè sabia que el *xavó* cantava bé.

El petit començava a cantar i a mitja cançó arrencava a córrer.

—Em deus mig fandango —li cridava el Falanga, mentre l'oncle reia.